

Bevezetés az IRIS-Teszt alkalmazásához az első kiértékelések tükrében. Budapest 2015. július

Az identitásfejlődés organizmikus vagy fejlődésközpontos alapjai.

Egy organizmikus vagy fejlődésközpontos – az angol “developmentalistic” terminológiát a “szelf”-hez hasonlóan magyarba átültetve “developmentalisztikus” - pszichológia alapelveit Jean Piaget és Lawrence Kohlberg fektették le, de ők a személyiség, szelf, identitás, sőt tudat (az “önmagam” megfogalmazásának részben átfedő formái) részeivel vagy “dimenzióival”, a gondolkodással és a morális ítéletalkotással foglalkoztak. Én viszont Erik H Erikson pszichoszociális fejlődési elméletének (amelynek középpontjában az “identitás” fogalma áll, 1963) megfelelően egy személy egész Énjére vonatkozó szintetikus és integrációs munkáját vizsgálom (Preszly 1991).

Developmentalisztikus elméletek és empirikus munkák központi fogalma angol nyelvű munkákban a “STAGE”, amelynek több jelentése (szinpad, színház, lépcsőfok, stádium, állvány stb) megengedi, hogy ne a merev “lépcsőfok” fogalmában gondolkozzunk. Ezért választottam a “fejlődési szint” fogalmát. Az emberi fejlődés alapelvei a következők:

- 1) A fejlődésben létrejövő új szintek az előzőre épülnek, annál azonban komplexebbek, differenciáltabbak és integráltabbak, és strukturájuk minőségileg különbözik a fejlődésben alacsonyabb szinttől. Minden szintnek személyes jelentése van. Ezért lehetetlen magasabb szintet megérteni anélkül, hogy személyesen legalább intuíciónkkal belepillantottunk volna.
- 2) A fejlődésnek tehát iránya van: egyre bonyolultabb, differenciáltabb és jobban integrált szisztémákhoz vezet, amelyek nem bonthatók le, nem redukálhatók a természettudomány analitikus módszerével alacsonyabb („régebbi”) szisztémákra.
- 3) A fejlődési szintek úgy épülnek egymásra, hogy semilyen „közbenső” szint nem hagyható ki, nem ugorható át.
- 4) Az egyén törekszik lehetőleg a legmagasabb fejlődési szinten működni, de egy fejlődési lépés nem jelenti azt, hogy a túlhaladott szintek megszűntek létezni: mindegyik fejlődési szint létezik az egyén pszichológiai strukturáiban, és mindenkor összességük alkotja az egyén gondolkodási lehetőségeinek, érzelmi skálájának és identitásának teljes rendszerét.
- 5) Pusztá tréninggel és tanulással sem a gondolkodás, sem a morális ítéletalkotás képessége nem befolyásolható lényegesen: a fejlődés az egyén tudatában és tudattalanjában lezajló információ- és jelentésfeldolgozás, pontosabban élettapasztalatok belső feldolgozásának eredménye. Az ember lelki fejlődése tehát elsősorban nem az életkortól és intelligenciától, hanem az élettapasztalatoktól függ.
- 6) A fejlődésnek ugyan van egy “evolúciós rendje”, iránya, de a fejlődési folyamat kedvezőtlen körülmények közt megfordítható, tehát az egyén egy “regresszió” során korábban már túlhaladott fejlődési szintekre eshet vissza (Erikson 1963); regressziót, súlyos esetekben a személyiség „dekompenzációját” a személy krízisként, sőt teljes összeomlasként él át.
- 7) Regresszió lehetőséget ad korábbi „elfelejtett”, tagadott, vagy elfojtott lelki sérüléseink feltárására és gyógyítására (Erikson); ebből a szempontból a krízisek a további fejlődés elengedhetetlen feltetelei, tehát – tapasztalataim alapján nem túlozva – csodás lehetőségek önmagunk megismerésére és sokszor egész életünket megnyomorító terehektől való megszabadulásra.
- 8) **Az egyes fejlődési szinteket jelentő strukturák/szisztémák az egyén pszichikai „organizmusá”-ban – vagy merészebben fogalmazva: lelkében - léteznek,** tehát nem a pszichológus vagy filozófus fantáziájának, „konstrukciójának” az köszönhető. Ezért amikor megpróbálom az identitás, személyiség vagy tudat fejlődési szintjeit konkrét személyeknél megállapítani, akkor nem spekulálok, nem “konstruálok” mesterséges kategóriákat, hanem megpróbálom – az ember iránti tisztelettel – BELSŐ VALÓSÁGUKAT RE-KONSTRUÁLNI.

Az oktatás, az iskolák óriási jelentősége, hogy a gyereket és fiatalok, sőt felnőttek is, egy szociális közösségben nemcsak adatokat, információkat tanulnak, hanem együtt dolgoznak a kökorszakból demokráciává fejlődött kulturánk megismerésén és a közös munka élményével is gazdagodnak: ezért szerkesztettem az IRIS kérdőívet úgy, hogy a válaszolók saját életük tapasztalatain is elgondolkozzanak.

FEJLŐDÉS azt jelenti többek között, hogy az egyén élete során minden fejlődési lépésnél aktívabb lesz, látóköre kitágul, differenciáltabban gondolkodik, több összefüggést lát meg a világban és önmagában, több felelősséggel viseltetik embertársai sorsáért, tehát erkölcsileg és érzelmileg is magasabb szintet ér el.

A személyiség egészének vizsgálatához az IDENTITÁS kategóriáját választottam, mert erre vonatkozóan léteznek olyan elméleti és empirikus munkák (Erikson 1963, 1975, Marcia 1963, 1980), amelyek developmentalisztikus szinten továbbfejleszthetők.

Heidelbergi diplomamunkámban (1991) az identitásfejlődés **öt egymásra épülő, minőségileg különböző fejlődési szintjét** azonosítottam:

Az öt fejlődési szint alkotta rendszer és az egyes szintek tartalmára is utaló megnevezésük a következő:

1. Túlélési Identitás (Survival Identity; jelölése, Marcia jelölési módját követve, **S**)
2. Hedonista Identitás (Hedonistic Identity; rövid jelölése **H**)
3. Fantaziaidentitás vagy Idealizáló Identitás (Fantasy Identity or Idealizing Identity; **F**)
4. Empátikus/Együtterző Identitás (Empathic Identity; **E**) és
5. Organizmikus vagy Fejlődésközpontos Identitás (Organismic or Developmentalistic Identity; **D**).

Gyakorlatban az öt helyett **csak 4 szintről** beszélhetünk (ennyit állapított meg életmunkája összegezése során Ellsworth Huntington is az emberiség kulturális fejlődésének alapos vizsgálata során: Mainsprings of Civilization 1945), mert az 5. szint, a fejlődésközpontos identitás csak nagyon kevés, kedvező körülmények közt felnőtt egyén által is csak részlegesen érhető el. Ezért törölte végülis Kohlberg a legmagasabb (nála 7.-nek nevezett) morális ítéletalkotási szintjét rendszeréből (1984).

Egyszerűség és áttekinthetőség kedvéért most csak a “teljes” szinteket tárgyalom, tehát a hallatlanul érdekes “átmeneti” szintekre, “identitástranszformációk”-ra csak utalok. Szintén elhagyom ebben a bevezetőben azt a témakört, hogy egy egyén életének és identitásának különböző területein különböző szinteket érhet el (Marcia 1980). Általában az az életterület (pl hivatásunk, hobbink) amelyik számunkra központi jelentőséggel bír, magasabb szintre emel bennünket, mert egyszerűen többet foglalkozunk vele, több ismerettel rendelkezünk, s ezeket az ismereteket barátainkkal, nevelőinkkel, munkatársainkkal stb meg is beszélhetjük.

A fejlődés megismeréséhez viszont elengedhetetlen három pszichikai képességünk, funkciónk vagy dimenziónk egymáshoz való viszonyának ismerete: intuición, kognición és emóció. Minden fejlődési szintet és minden új jelenséget először intuiciónkkal sejtünk meg, megérezzük. Ez a művészet és vallás területe is. További tapasztalat- és ismeretszerzés során kedvező körülmények közt sikerül ezt a megérzést racionális gondolatokban és szavakban, kognitív funkciónkkal is kifejezni: ez a megismerési forma a tudományok világa. S esetleg évek, évtizedek telhetnek el, sőt az egész földi élet sem elegendő arra, hogy érzelmileg, emócionális funkciónkkal is megismerjünk, átéljünk egy problémát vagy felemelkedjünk az új fejlődési szintre. Az emberi kapcsolatokban ez a döntő. Művészek különös intenzitással fejlesztik intuitív funkciójukat, sokszor anélkül, hogy meg is tudnák magyarázni, mi történik. Fejlődésben visszamaradt érzelmi funkciójuk nagyon sok esetben - teljesen elhanyagolva - egy kisgyerek Túlélési, vagy egy serdülőkorú Hedonista Identitását idézi. Egy súlyos érzelmi problémákkal küszködő 4.-es budakeszi gimnazista, tehetséges orgonista, a teszt-eredmények megbeszélése utáni levélváltásainkban feltárta, hogy csak a zenében talált nyugalmat és sikerélményeket. Így ugyan képtelen volt lelki sebeit gyógyítani, de újra és újra erőt gyűjtött élete sikeres továbbviteléhez.

Különleges esetnek tűnik, de vizsgálataim szerint elég gyakran előfordul, hogy egy személy pragmatikus intuiciónnal, a Fantaziaidentitás elvont gondolkodásával, és egocentrikus hedonista érzelmekkel rendelkezik. IRIS-teszteredményeimnel a legfrappansabb formában egy nagyon tehetséges pozsonyi magyar érettségiző fiatalembernél jelentkezett, aki általános emberi kérdéseket feszegetett (**PR**), tanulmányi és társadalmi sikereiről örömmel számolt be (**F**) és a jövőtől azt várta el,

“hogy jobb ember legyek”. A kiértékeléssel kapcsolatos hosszú beszélgetés során megerősítette, hogy önzőségét, tehát hedonista érzelmeit akarja legyőzni. Ez a *belső szétszakitottság* még erősebb lehet művészeknél. S és H érzelmekkel sajnos lehetetlen harmonikus párkapcsolatban élni, partnerükhöz hűnek lenni s az ő vagy gyermekeink szükségleteire figyelemmel lenni. Traumatikus, egész életére kiható emléke egy ismert művész lányának, hogy apja éjszakánként ittasan hazaérkezve, kiragadta ágyából, a megrettent kisgyereket a levegőbe dobálta és úgy csókolgatta.

Az Illés együttes és a Szörényi-Bródy alkotó-kettős “Város fölött” című dala a szövegíró személyes “művészi” sérülékenységről szól: a város felett (magasban, intuíciójával magas fejlődési szintre felemelkedve) lebegve egy durva hang csap fel az alsórakaptról – és mintha szíven találta volna a hozzá intézett (!) hang, lezuhan. Bródy ebben a dalban a saját későbbi (talán nem is tudatosan átélt) krízisét, regresszióba zuhanását is megérezte. Őket mint művészeket idézem, tehát intuíciójukkal elért értékeiket, amelyektől politikai nézeteik és mindennapi életükben mutatott magatartásuk – mint minden művésznél – jelentősen eltérhet. Azért választom többször őket, mert dalaikban az élet különböző fontos területein az identitásfejlődés minden szintjét és sajátos problémáinak jórészt különleges művészi erővel irták le és (Koncz Zsuzsával együtt) adták elő; meg azért is, mert jónéhány iskola tanári karának az 1990-es években az Illés együttes és Szörényi és Bródy dalai egy részének közös meghallgatásával szerettem volna az emberi fejlődés problémáit kézzelfoghatóbbá tenni – ami viszont életem előre nem számított alakulása miatt sajnálatosan elmaradt.

Most az egyes szinteknek csak az alapelvét - ami körül ez az identitás szerveződik -, gondolkodási szisztémáját, jellegzetes érzelmeit és néhány szociális vetületét említem röviden. Minden fejlődési szinthez megemlítek néhány jellegzetes példát a diákoknak az IRIS-tesztemre adott írásos válaszaiból. Tesztemet Marcia “Identity Status Interview”-jából (1963) kiindulva alakítottam ki egyének identitásfejlődési szintjeinek meghatározására 1989 és 1992 között. A kérdéseket a gyerekek, fiatalok és felnőttek várható világához alakítottam. Az utóbbi csoportba főként tanárok tartoznak, akik főként saját kezdeményezésükre adták írásos válaszaikat. Hat ország (Nyugat- és Keletnémetország: szociokulturálisan 2 országnak tekintve, Ausztria, Szlovákia, Magyarország és Románia) 40 oktatási intézményében kb 10.000 írásbeli választ adtak a diákok a 4. osztálytól egyetemista szintig 1989 és 2001 közt. Az igazgatókkal és tanárokkal úgy egyeztem meg, hogy 2 óra alatt az osztály ill. a csoport keretén belül válaszolják meg a diákok az IRIS-tesztet a személyi titok biztosításával. Ennek ellenére jónéhányan hazavitték a kérdőívet és kiegészítve, néha több mint 20 oldalra kibővítve később juttatták el hozzám. Többen megadták nevüket és címüket is, hogy személyes választ kaphassanak életük fontos kérdéseire. Ime a szintek:

Túlélési Identitás (S): Az emberi lét alapvető szükségletei - evés, ivás, alvás, testhőmérséklet - állnak az első helyen. Az erre a szintre jellemző mágikus gondolkodást Piaget “szemléletes”-nek nevezi. Pl egy alföldi kisfiú szerint, mivel hajladoznak a szélben, ki kellene vágni a fákat, hogy a kellemetlen szelek megszűnjenek. A csecsemő és a kisgyerek Margaret Mahler által leírt fejlődése ennek az első és ezért nagyon merev, “törékeny”, sebezhető emberi létezési módnak, és az emberi akaratnak a megszületésével végződik (1968, “the birth of the human infant”).

S biztonságra törekszik, szívesen ismételi szavakat, mondatokat, cselekedeteket. Az ismétlések fokozzák biztonságérzetét. Történeteket nehezen tud megjegyezni: ezért fontos a kisgyerekeknek a “mesélés” és versek szó szerinti megtanulása és felmondása, amit a mai pedagógia elhanyagol. Szörényi és Bródy “Labdaszedegető” c dala egy olyan kislányt ír le empatikusan, aki a társas játék szabályait nem tudja megtanulni és alkalmazni, és csak nézi a többi gyerek játékát: tipikus Túlélési Identitás, az óvodában még elfogadható, de az általános iskolában már pszichoszociális fejlődési hátrány jele. A játékszabályokhoz hasonlóan az olvasás és írás is idegen S számára, és akkor is idegen marad, ha nagy nehézséggel elsajátítja az elemeit: funkcionális analfabéta.

S jellegzetes érzelmi vonása a kisgyerekre jellemző (de korai, kb 1-3 életév közt szenvedett) lelki sérülés esetén későbbi életkorban is előforduló), sokak számára érthetetlen és zavaró dührohama. A német megnevezés “Trotzreaktion” nem utal a gyerek iszonyatos kétségbeesésére, amikor úgy érzi, hogy mások neki felfoghatatlan követelése a nehezen felépített belső világát alapjaiban megrendítik, sőt összetörik.

Egyik legjellegzetesebb tulajdonsága az anyagi világtól különböző szellemi világ jelenléte az egyének (főként kisgyermek és primitív) tudatában szellemek, istenek, ősök stb formájában. A ma még domináló materialista tudományok ezeket tévesen „kitalált”-nak, fantázia szüleményének tekintik,

holott S szemléletes gondolkodásával képtelen az észlelt világot konkrét fantázia hiányában megváltoztatni – ezért nem tud hazudni sem.

Kedvezőtlen fejlődési körülmények közt élő egyéneknek és csoportoknak felnőtt korban sem sikerül ezt a szintet túlhaladni. Pl a perui pszichoanalitikus Rabanal (Survival in slums, 1990) által kezelt, Lima város slumjaiban élő gyerekek és fiatalok, sőt felnőttek sem voltak képesek motivációt kialakítani a pszichoterápiához, mert amint tele volt a hasuk, megszűnt minden érdeklődésük a kezeléssel való részvétel iránt: tipikus jelei S domináns szerepének életükben.

A lelkiismeret (Gewissen), sőt még a büntudat (Schuldgefühl) sem alakult ki, ezért ha felindulásában S erőszakot követ el, nem képes tettét megbánni.

Jellegzetes S-t mutatott egy temesvári diáklány az érettségi előtt 1 hónappal: képtelen a vizsgára tanulni, édesapja meghalt, naponta 18 órát alszik, semmi nem érdekli. Amikor megkértem a földrajztanárt, hogy segítsen neki a tanulásban, azt mondta a lány, hogy ugye tud semmit felfogni. Azon gondolkodtam, miért érintette a majdnem felnőtt nőt apja halála ilyen erővel. Kérdésekre azt mondta, hogy édesanyja csak az öccsével törődik, őt állandóan kritizálja. Kérésekre elhozta másnap édesanyját is. Kérdeztem, ugy-e fiában látja szeretett férje folytatását, és neki szeretne mindent megadni. Igenlő válaszára elmondtam neki, milyen veszteség volt ez a tragédia minden családtagnak, lányának is, aki ilyen módon nemcsak apját, hanem anyját is elvesztette. “Az mindkét gyerekének jó, ha érzik, hogy szereti őket”. Az édesanya megdöbben, de megkönnyebbülve búcsúzott el lányával együtt. A következő látogatásomkor a temesvári Bartók Béla liceumban az igazgatói irodában futottunk össze. Boldogan mesélte, hogy sikerült az érettségije és új barátja van.

Az esetet azért is említem, mert a gyerekkorból kilépve általában különleges érzelmi terhek alatt “regredál” valaki erre a kisgyerekkorra jellemző szintre, és ilyen esetekben különös fontosságu a helyzet megértésével a krízisből kisegíteni. Döntő volt a bizalom, segítségem elfogadása.

A jénai Magnus Poser iskola egyik 8.-os diáklánya nagyon rövid, kuszán írt válaszában állandó otthoni verésekről ad számot, és arról, hogy a futbal az egyetlen reménye. Következő látogatásomnál, amelyen segítségadást kívántam számára megszervezni, nem tudta az iskola vezetősége, hova tűnt el: ő S szintjén maradt meg 14 évesen is.

Hedonista Identitas (H): Az örömevel és ezzel együtt a szenvedés képességének kialakulása (Freud) új dimenzióval gazdagítja az ember életét. Cél az öröm keresése és a szenvedés elkerülése. Már nem az étel mennyisége döntő, hanem az íze. A monoton ismétlések helyett új helyzetek, fiúknál “kalandkeresés”, lányoknál pl babákkal való fantáziával kísért játszás; serdülőkorban és - ha az egyén ezt a fejlődési szintet nem lépi túl - felnőttkorban is, a szexuális élvezetek, alkohol, kábítószer keresése; a magántulajdon jelentőségének felismerése, ennek érdekében lopás, a büntetés elkerülésére és érdekeinek védelmére és érdemeinek növelésére hazugságok stb. erre a szintre jellemzőek. Régebben kalandregények, ma számítógépes játékok különösen H érdeklődésének felelnek meg.

S képtelen hazudni: Gregory Bateson szerint a gyerek először nem hazudik, és az azt követő hazugságok fázisa után továbbfejlődve ismét az igazat mondja: fejlődépszichológiai rendszeremben az S-H-F sequence frappáns jellemzése. Új örömök hiányában az unalom érzése lép fel, amely S számára ismeretlen.

Az örömevel együtt jelenik meg a szépség értékelésének képessége és az esztétika. Lányoknál a szépségre törekvés és fiúknál a fizikai erő nemi identitásuk első definíciójához tartozik.

A gondolkodás “konkrét logikus”, ami azt jelenti pl, hogy valaki konkrét célokat kitűzhet. A társas és “táblás” játékok szabályait képes megtanulni, és alkalmazásában sok örömet talál.

A pénz és a hatalom különös varázssal bír H számára, megszerzésükért (hiszen ezekkel rengeteg örömforráshoz hozzájuthat) hajlandó és képes keményen dolgozni is. Pl egy heidelbergi egyetemista azt felelte az IRIS-Teszt kérdésére, hogy mi a legfontosabb dolog számára: „Pénz”; s arra, hogy “mit teszel elérésének érdekében”, azt válaszolta, “mindent megtennék, meg dolgoznák is”. Mig sok diák (főként az általános iskolákban) S szintjén az evést, ivást és alvást tartotta legfontosabbnak, H-ra a pénz, játék és a kapcsolódás keresése a legjellemzőbb, és az, hogy a számukra fontos személyek elégedettek legyenek velük.

Ezen fejlődési szint egocentrizmusa szinte végtelen. Szörényi és Bródy “Zöld szemem kék”, c dala találó képet fest az ellentmondásos, saját magával törődő Hedonista Identitásról: A refrén, “Hej, tükör mondd meg nékem, ki a legszebb a környéken. Hej tükör összetörlek, ha nem én vagyok a legszebb lány!” a szépség különös jelentőségét és H gyakran fékezhetetlen indulatait hangsúlyozza.

Önzésének csak az szab határt, hogy magatartásának negatív következményeit (büntetést és a velejáró szenvedést) elkerülendő, fontos személyek, „autoritások“ vagy képviselőik jelenlétében képes szociálisan negatív tendenciáját (pl mások becsapása, fenyegetések, fizikai erőszak) fékezni, sőt elnyomni és szociálisan pozitív elvárásoknak eleget tenni. Belső változás a „büntudat“ megszületése, ami azonban a közösség, elsősorban család szabályainak megsértése esetén nem képes szociálisan nem kívánt cselekedeteket megakadályozni, csak utólag jelezni, hogy „rosszat tett“.

Vallásossága is önző és konkrét: a Bibliát vagy a Koránt szószerint veszi, és az előírások szerint templomba/mecsetbe jár és imádkozik. A H szinten álló vallási csoportok (nemcsak szekták) imádkoznak közösen is saját önző – főképpen anyagi és egészségi - kívánságaik teljesüléséért, és figyelmen kívül hagyják a „legyen meg a Te akaratod“ keresztény alapelvét. Többistenhit, pl a görög mitológia hedonista szinten levő isteneivel a H vallás klasszikus példája. A szerelmi kapcsolatokban, az ellentmondásos iszlám valláson és az amerikai mormon hiten belül is, poligámia elfogadott és törvényesített volt. A fiatalok és felnőttek nagy hányadánál elterjedt változó párkapcsolatok H szinten gyakoriak.

A fontos személyek magatartását előszeretettel utánozza: Albert Bandura (1962) kísérletei a „modelltanulás“-sal H-nál sikeresek, mivel ők képesek példaképeket felismerni és elfogadni: mint rengeteg pszichológiai kísérlet megghiúsulásának eddig ismeretlen oka, a különböző fejlődési szintet elért egyedek „egy kalap alá vétele“, ezekben a kísérletekben is figyelmen kívül hagyja, hogy a kiválasztott mintákban más-és más fejlődési szint lehet túlsúlyban. H utánzási készségéből, és a társadalomban sikeres vagy feltűnő példaképek követéséből adódik az öltözködés, használati tárgyak, magatartások „divata“, amelyekkel önértékükben bizonytalan (főként fiatal) személyek társaikkal szembeni egyenrangúságukat vagy fölényüket kívánják bizonyítani. A pénz és az elismerés iránti óriási vágy a sztárok/celebek személyében nyer helyettesítő kiteljesülést. Mivel H nem rendelkezik erkölcsi elvekkel, anyagi vagy egyéb előnyök felkínálásával befolyásolható, „megvásárolható“.

Autoritásokat feltétel nélkül ismer el, mert még nem rendelkezik a kétségbevonásukhoz, kritikájukhoz szükséges absztrakt logikával. Ennek komoly szociális következményekkel járó hátránya az utasítások „vak“ követése, amelyet a híres Milgram-kísérletek, és a társadalmi valóságban a katonától megkövetelt vasfegyelem többszörösen alátámasztottak. De eddig még nemigen kérdezték, kik voltak azok, akik az kísérletvezető autoritás által elrendelt, életet is veszélyeztető kínzások végrehajtását megtagadták.

A fizikailag jelenlevő személyek iránti „tisztelet“ és szeretet (amelyből elsősorban ő profitál, nem pl az imádott fiatalember, vagy leány) a Hedonista Identitás teljes elérésénél a szeretett személy iránti ragaszkodásban és a tőle való függőségben kulminálhat. „Szerelembe esés“ tipikus „vak“ hedonista érzelem. Rómeó és Julia öngyilkossága ezen pozitív Hedonista Identitások tragédiája egy érzelmeiket elnyomó erőszakos környezetben.

A szeretet önző formájával is megszületik a másokkal való törődés főként a családra korlátozott képessége. Szenvedő embertársait megszánhatja, és segíthet is nekik - de H azért inkább önmagát sajnálja. A teszteredmények alapján a lányok egy részénél mindegyik vizsgált országban feltűnő a női szereppel való azonosulás, ami az édesanyáktól kapott szeretet eredménye. Többen a legnagyobb értéknek tartják, hogy később anyák lehetnek. A pozitív légkörben felnövekvő fiúknál az életterületeket ábrázolandó körben a tanulás/iskola, barátok és család cikkeje gyakran egyenlő nagyságú.

Míg S-nél általában az anya a központi személy, H centrális hovatartozási érzése a család és a barátok. H által dominált csoportokban – pl az olasz mafia – a családi összetartozás érzése dominál. Jellemző, hogy a 2015 júniusában korrupciós vizsgálatok miatt visszalépett Fifa-elnök, Joseph Blatter a Nemzetközi Labdarúgó Szövetséget egy nagy családként jellemezte. A családhoz tartozás óriási erőt adhat, főként a kisgyerek és szülő viszonyában, de az erős szülőktől való függőség fiatal- és felnőttkorban az egyén fejlődését fékezheti. A személy számára vonzó csoportokhoz (klikk, klub stb) tartozás valószínűleg a családon belüli biztonság és elismerés hiányát hivatott pótolni.

Fantáziaindítás: az alapvető pszichológiai mechanizmus létrejöttéhez egy szeretett személlyel való azonosulás, s ennek alapján idealizálás, azaz egy fantáziakép megteremtése szükséges az egyén belső világában (Freud és Erikson szerint ez az identifikáció a tudattalanban zajlik le), amelyik az idealizált egyén távollétében is jelen van. Az idealizálás képessége az absztrakt gondolkodással függ össze, amelynek segítségével képesek vagyunk elvont fogalmakat megérteni és abszolút érvényűnek tekintett ideológiákkal is azonosulni.

Az ideálokhoz való hűség belső velejárója, hogy a személyiségünk „tudattalanjába” befogadott identifikációs objektünk (általában az egyik vagy mindkét szülő) egyúttal egy konzisztens és összefüggő személyiség és identitás megszületését is lehetővé teszi: F megfelel Erikson „Identitás vs Szerepzavar” (Identity vs Role Confusion) stádiumának, pontosabban a H-F-átmenetnek. Role Confusion H „szerepzavarát” jelenti Erikson terminológiájával. A Hedonista Identitás ugyanis nem rendelkezik egy stabil személyiségstruktúrával, hanem a környezet függvényében alakítja magatartását: pl Szörényi és Bródy „Ha én rózsza volnék” c. dalának „minden szélnek” engedelmeskedő zászlófigurája.

Nemcsak egy eszméhez, hanem egy szeretett személyhez való tartós hűség is F jellegzetes vivmánya. Egymást szerető Fantáziaidentitással rendelkező személyek pl kapcsolatukat, szerelmüket örökérvényűnek tekintik. A keresztény egyház ezt követelményként támasztotta azokkal szemben is, akik ezen érzelmi stabilitással nem rendelkeznek, ill az együttélés során jönnek rá, hogy sok szempontból nem illenek egymáshoz. Tipikus idealizáló válasz a problémára, hogy ez régen bezzeg másként, jobban volt: de a történelmi és jelenkori tények is azt mutatják, hogy régebben (akár évszázadokat, akár évezredeknek nézünk) sokkal rosszabb körülmények közt éltek az emberek, és sokkal több erőszak volt (Steven Pinker: The Better Angels of Our Nature. Why violence has declined, 2011). Az viszont az érzelmi problémákkal küzdő F belső igénye, hogy a tökéletességet a múltban keresse, és jelenlegi helyzetünket a régi ideáltól való eltávolodásként mint visszaesést, elkorcsosulást, dekadenciát értékelje: ez a fejlődés felismerésének súlyos ideológiai és érzelmi akadály.

Szerető családi körben nevelt egyének pozitív Fantáziaidentitása ezzel szemben állandó fejlődést lát az életben ideáljai felé. Egyik legszebb példáját egy érettségi előtt álló „József Attilás” diák szolgáltatta, aki úgy érezte, hogy céljai eléréséért szülei és tanárai támogatják és ő ezért egyre tovább erősödhet magánélete és tervezett hivatása területén is. Egyike volt azon kevés diákoknak, akik (már a 2 évvel korábbi válaszaiban is) meggyőzően kijelentették, hogy „mindig jól érzem magam”. Ez az érzelmi stabilitás viszont Norbert Elias „A civilizáció folyamata” c hatalmas empirikus anyagot vizsgáló tanulmánya szerint érzelmi a polgárosodás hosszú fejlődési folyamatában (a humanizmustól és a renaissancától kezdve) az egyik legfontosabb cél volt, ami developmentalisztikus pszichológiában F elérését jelenti. Elias szembeállítja a civilizált ember érzelmi stabilitását a hangulatainak élő középkorra jellemző embertípussal (elméletem szerint az S-H-átmenet és H), akikkel lehetetlen volt egy megbízhatóan működő, emberi életet védő társadalmat megteremteni. Lényegében az egész nyugateurópai-északamerikai demokratikus civilizáció a Fantáziaidentitás terméke.

F kialakulásával megszületik egy belső motiváció, amely az embereket békés versenyre készíti. Társadalmunkban óriási szerepet játszik a konkurenciaharc, ami hátrányai ellenére is egy civilizációs lépés H konkrét, másokat fizikailag legyőző, sőt megsemmisítő harckészségével szemben.

A hűséghez kapcsolódik a saját ideológia, meggyőződés tökéletességében való hit, amely arra készíti az elvontan gondolkodni és érvelni tudókat, hogy másokat is meggyőzzenek „igazuk”-ról. A pszichoterápiában és pszichiátriában a 20. szd elején bevezetett meggyőzési terápiák, vagy a szigorúan vallásos nevelés negatív következményei viszont ennek a módszernek a gyengeségére utalnak.

Óriási vivmány, hogy az egyén ezen a fejlődési szinten képes másokért saját szükségleteiről lemondani (egy célért éhségstrájkot folytatni, egy tüntetésnél esőben, fagyban dideregni, mint 2014-15 telén a kijevei tüntetők a boxvilágbajnok Klicskó vezetésével; kedvenc sportjában klubjáért, de még inkább nemzetéért szinte végkimerülésig küzdeni stb) és adott esetben ideáljaiért, ideológiájáért életét is feláldozni. Negatív formájában, tehát érzelmileg sérült egyéneknél az ideológiák egy kis csoport hatalmának növelését szolgálják, a náci Németország és a szovjet és kínai kommunizmus elrettentő példáival. Hasonló terrort valósítanak meg lelkiileg sérült Fantáziaidentitású élettársak és szülők családjukban, amelynek a gyerekek fejlődését alapvetően befolyásoló hosszútávú hatását eddig a pszichológia és neveléstan nem vette komolyan. A hagyományos, Magyarországon „XIX. századi”-nak nevezett nacionalizmus, amely a saját csoport felértékelésére, idealizálására és a kívülállók leértékelésére alapul, a Fantáziaidentitás terméke minden előnyével és hátrányával együtt.

Plató idealista filozófiája és Newton természettudományokat megalapozó determinisztikus-mechanisztikus gondolkodása F legjellemzőbb vivmányai közé tartoznak, és idealizáló-ideológiai kultúránkat máig is alapjaiban fogalmazzák meg: diákok, akik képtelenek elvont gondolkodásra szert tenni, azaz H konkrét gondolkodásának szintjén maradtak, lehetnek nagyon tehetséges, jó tanulók, de képtelenek a matematikát és fizikát megérteni. A szellemi képességek felmérésének egyik formája a

sakk, amelyben F több lépésben képes előre tervezni. Ezzel szemben H csak a szabályokat tudja megtanulni, és a következő lépés konkrét lehetőségét látni.

A monoteisztikus vallások lényegében a Fantáziaidentitás személyiségéből alakultak ki. Az absztrakt, modern művészet szintén F világát fejezi ki. Először a történelem folyamán az ókori görögök elitje szerezte meg az idealizálás képességét, amivel a ma embere számára is érvényeset alkotott. Ezzel szemben a valóság konkrét ábrázolására törekvő ókori és középkori művészet H alkotása volt.

Az elvont gondolkodással képesek vagyunk gondolatainkban mással foglalkozni, mint amit teszünk: a pozsonypüspöki-i általános iskola egy 7. osztályos diáklánya azt válaszolta a szabadidejére vonatkozó kérdésre, hogy sokat kell mosogatnia otthon, de az nem baj, mert legalább elgondolkodhat számára fontos dolgokon. Ő Japánt tartotta a legérdekesebb országnak, mert az „teljesen más“, mint a mi kultúránk. Ebben a mondatban benne van a „mátság“ pozitív formában való elismerésének lehetősége, az álláspontok, kultúrák relativitása és az idegengyűlölet legyőzése (deMontaigne). Viszont abban az esetben, ha F szintjére csak intuitív funkciójával emelkedik a személy, és érzelmei a H (sőt súlyosabb koragyerekkori lelki sérülések esetén S) szinten maradnak, a mások elleni bizalmatlanság, sőt gyűlölet dominálhat. Egy Heidelberg környéki, eppelheimi „Hauptschule“ (a magyar általános iskolának felel meg 9 osztállyal), egy tanulója azt írta 7.-es korában, hogy rengeteget verekszik, ami H negatív formájára utal. Egy évvel később azt válaszolta, hogy már nem verekszik állandóan, hazáját szereti és csak az azt veszélyeztető törököket üti. Az iskolán kívül is barátságosan, mosolyogva üdvözölt, néhány szót váltva további fejlődést kívántam neki. A nyugat- és keletnémet nevelés és kultúra egy máig is érvényes jellegzetes különbségére utal, hogy ezzel szemben a jenai Magnus Poser iskola egy 8. osztályának két tanulója az IRIS-tesztre adott válaszában nevemet felkiáltójellel ellátva fenyegetően ismételte. Az eppelheimi diák engem, mint magyar származású pszichológust teljes mértékben elfogadott. Csak most érzem, hogy a jenai diákok ellenségessége és a jelenlegi főként keletnémetországi idegenellenesség fellángolása közös töről fakadhatnak - mint az NDK hosszútávú szociokulturális öröksége.

Ez a hosszmeteszten kapott eredmény azt mutatja, hogy a politikai extrémizmusra jellemző fanatikus vagy Fundamentalista Identitás (FUN) a Hedonistából a Fantáziaidentitásba való átmenet első formája lehet, amelynél még nem született meg az elvont gondolkodás, csak annak egy intuitív árnyalata: azaz az erőszakkal együttjáró politikai radikalizmus egy fejlődési lépés eredménye (!) és nem valami misztikus, vagy öröklött személyiségforma, sőt nem is visszafejlődés, hanem pszichológiai módszerekkel megérthető és a további fejlődés elősegítésével „kezelhető“.

Azok a kismartoni/eisenstadti gimnazisták, akik a FUN-t túlhaladták, és elvont gondolkodásukkal a demokratikus társadalom erkölcsi elveit az 1990-es évek elején elfogadták, szinte tömegesen Jörg Haidert (jobboldali radikális nézeteiről híres karinthiai miniszterelnök volt autóbalesetben szenvedett haláláig) tartották a legveszélyesebb, legellenszenvesebb osztrák személynek.

Az egyik temesvári érettségiző magyar osztály diáklánya válaszaiban a merev formák helyett önálló saját értékeket és magyarságának megértését kereste, és így búcsúzott el: „és majdnem elfelejtettem: szabadság, egyenlőség, testvériség!“. A nagy francia forradalom elveinek személyes jelentőségével ő (éppugy mint az Emberi és polgári jogok nyilatkozatának szerzője) már az ideológiai idealizáló identitáson túl mutatott.

A negyedik fejlődési szint, az Empatikus (E; félig kifejtett formájában, amikor az érzelmek még nem érték el az empátia szintjét, Pragmatikus) Identitás (PR) alapstruktúrája az a gondolkodási forma és értékrendszer, amelyben az emberi jogoknak és az egyén személyi méltóságának centrális jelentősége van. A mai nevelési és társadalmi körülmények közt rendkívül ritka eset, hogy valaki érzelmileg is elérje ezt a szintet.

Pragmatikus abban az értelemben az identitás, hogy az ember saját belső igényévé válik, hogy problémákat úgy oldjon meg, hogy lehetőleg minél több ember számára a lehető legnagyobb előnyöket lehessen elérni: ennek érdekében kész az ideológiai kötöttségek lazítására vagy teljes feladására. Carl Rogers beszédterápiája (1959) a saját érzelmeknek egy elismerést és biztonságot nyújtó legkörben való félelem nélküli megismerését és az empátia fejlesztését állítja a középpontba. Az emberi élet értékének személyes felfedezésével képes az ember az erőszakról lemondani. A halálbüntetés elutasítása egy része és normális következménye az emberi élet és méltóság „szentség“-ének.

Szörényi és Bródy „Ha én rózsá volnék“ c dala az erőszak teljes elutasításának az 56-os forradalomra emlékező dokumentuma: „ha én utca volnék.. és lánckerék taposna, alattam a föld is beomolna“.

Az ideológiai kötöttségek túlhaladásával felismeri az ember a (nemzeti, szociális, szexuális, hátrányos helyzetű stb) kisebbségek jogainak jelentőségét is – F viszont a többség általi elismerésre törekszik.

A szisztémikus gondolkodás képessé teszi az embert bonyolult struktúrák, összefüggések és folyamatok megértésére és vizsgálatára. A tudományok a kultúra és a mindennapi élet jelenségeit nyílt, környezetükkel állandó kapcsolatban lévő, önmagukat szabályozó szisztémák formájában vizsgálják (pl Karl Popper „open system“-filozófiája és von Bertalanffy 1975 szisztémelmélete).

PR toleranciája is az emberi értékekből, más egyének és csoportok szokásainak, értékeinek stb tiszteletéből adódik. Egy német diák kijelentése viszont, hogy „olyan toleráns voltam azzal a (bevándorló családból származó) hülyével szemben, pedig a legszívesebben szétvertém volna a fejét“, arra mutat, hogy ő ugyan külső nyomás alatt másokkal szemben toleranciát mutat, személyiségében viszont valójában az Idealizáló Identitásra jellemző intolerancia és hedonista érzelmek uralkodnak.

Vallásban és hitben E felé fejlődő egyének saját belső Istent érznek és ezért sokszor nem is tartják vallásosnak magukat: egy temesvári érettségi előtt álló diáklány nem azt „a szakállas Istent“ hiszi, aki büntet és „a felhőkön lábát lógatva“ felülről néz le ránk, hanem akivel személyes kapcsolatba kerül.

Teljesen kifejezett formája - amikor az egyén a leglassabban fejlődő és legsérülékenyebb funkciójával, érzelmiileg is elérte ezt a szintet - **egy új életérzés, a mások szeretetére és megértésére épülő Empatikus Identitás**, amelyet Jézus Krisztus valósított meg először az emberiség történelmében 2000 éve életével, munkásságával és a szeretetet még megkínzottan és keresztre feszítve sem megtagadó halálával. Eddig nem tudtam volna talán senkit sem megnevezni, aki érzelmiileg is elérte E-t, de több jel mutat arra, hogy Ferenc pápa és az erdélyi magyar pap, Böjte Csaba Empatikus Identitások – ami egész új megvilágításba helyezi a keresztény hit és vallás hosszútávú identitásfejlesztő erejét.

A budakeszi Prohászka gimnázium egyik érettségiző diákja azt válaszolta a „mit jelent számodra a haza?“ kérdésre, hogy a haza nevében annyi erőszakot követtek el, hogy óvatosan kellene bánni ezzel a fogalommal és a kísérő érzésekkel.

A budai József Attila gimnázium egyik negyedéves (a német rendszer 12. osztályának felel meg) diákja azt írta a hazához és anyanyelvhez való viszonyához, hogy mindnyájan összefüggünk, egy szövethez hasonlóan összefüggő rendet képezünk. A válasz azért érdekes, mert a Pragmatikus Identitás szisztémikus gondolkodását intuitívan fogalmazza meg: megérzési képességét támasztja alá, hogy a diák szabadidejében verseket írt.

A jénai Am Anger gimnázium egy érettségi évébe lépő diáklánya leírta belső változásait egy nyári szociális segítség nyújtására szervezett táborban: rádöbbsent, hogy nem az anyagi siker a legfontosabb, hanem az emberek szükségleteinek felismerése és a rászorultak annak megfelelő segítése. Az előző évben teljesen konform válasza F szintet mutattak. A hosszmetzeti vizsgálat lehetővé tette a diák Fantáziaidentitásból a Pragmatikus Identitásba emelkedésének felismerését.

A Developmentalisztikus Identitás, mint említettem a gyakorlatban nem létezik, de Piaget és Kohlberg gondolkodási funkciójával belépett ebbe az új világba: ezt igazolja a minőségileg különböző, fejlődési sorrendet képző stadiumelméletük a gondolkodás ill a morális ítéletalkotás területén.

Még a felnőttek közt sem találtam olyan személyt, aki a fejlődést élete legfontosabb értelmének és értékének tekintette.

Egy művészi bepillantást enged meg viszont számunkra a fejlődésközpontos világba Szörényi és Bródy „Csak egy kis dal“-a, amelyben a hosszú útja végén hegytetőre érő vándor „felülről“ megláthatja (fejlődési) útját s azt hogy miért él, hova jutott el és hova tartozik: a fejlődési szintek létének intuitív megsejtése.

Külön megköszönöm, sajnós nagy késéssel, az említett iskolák vezetőségének és osztályfőnökeinek munkámat aktívan elősegítő és a diákokat komolyan vevő munkáját.

21.3.19- : Az IRIS teszt kiosztása után nagy érdeklődéssel válaszoltak rá a diákok (tesztválaszok jelenleg nem érhetőek el) és többen személyesen levélben fordultak hozzám, amelyekre válaszoltam és válaszaikról igyekeztem másolatot készíteni. A levelek átnézése során olyan összefüggésekre jöttem rá (játszi könnyedséggel), amelyek eddig, ill a tesztelés és tanácsadás munkája közben nem tűntek fontosnak.

Egymástól egész távolálló információkból gyorsan kialakul a velem kommunikáló fiatal és családja ,képe'. Két diákot, Ildikót és Enikőt emelek ki, mert leveleik az identitás, emberi kapcsolatok és élet legfontosabb problémáit érintik. Meglepő a teszteléssel kapcsolatos, osztállyal folytatott beszélgetés szinte hangja, amely a levelekben folytatódik. A legintenzívebb levelezés Ildikóval alakult ki

Enikőt és anyjához való viszonyát így látom főként barátnője, Ildiko leírása alapján:

Ildikó írta 1992.7.21.-n kelt rendkívül felszabadultan, közvetlen hangon írt nevelésben emberi kapcsolataira vonatkozóan:

„... a hazugságnak nem vagyok hive (esetleg csak akkor, ha másnak nem akarok ártani az úttalan kimondottakkal).

Tudod, én nem vagyok megszokva a gyöngédséggel, annak ellenére, hogy a legnagyobb vagyaim egyike. Félek tőle és ezért néha elzárkózom és csak távolról figyelek, vagy esetleg csak távolról viszonzom ezt, csakhogy ezt mások magambafojtott érzéseknek nevezik, olyasminek, amiről senki nem tud semmit.

Ez van és volt többször velem és Enikővel.. vagy a társasággal és velem.

Elhidegültünk, pedig nem így indult kapcsolatunk. Talán még lenne esély öt megváltoztatni, csakhogy nekem is van büszkeségem, és.. *még azt is szeretem, ha nem hazudnak, és tisztelnek.*

Miska azt mondta, hogy menthetetlen, de még megmenthető, de azt hiszem, nem teszek felé bizonyos ,első lépést', annak ellenére, hogy megkedveltem és emellett még álmodtam is feladtam (vele kapcsolatban). Sajnos van bennem egy kis adag büszkeség, amelyet ő letiport észrevétlenül“.

Válaszomra augusztus 24.-n írt egy hosszabb levelet, amelyben Enikő fontos helyet foglal el. Ismét saját lelki és kapcsolati problémáival kezdi: „ÉN MINDIG FIÚ SZERETTEM VOLNA LENNI, csakhogy nem lehettem, ezért nekem lány barátnőim alig vannak, csak fiú barátaim... ha már barátnőknél tartunk: felkerestem Enikőt, persze *mint szokás szerint senki sem volt otthon*, otthagytam a kedvenc csigámat, amelyről csak ketten tudtunk. Pár nap eltelté után összeháldoztunk véletlenül a központban (*a Mamájával sétált*). *Borzalmasan viselkedett: a Mamája mondta, hogy ő most minket magunkra hagy, erre egyből Enikő (feltűnően) kérlelni kezdte...*, *hogy maradjon velünk, Olyan rosszul éreztem magam.*) Végül a Mamája kijelentette, hogy nem marad velünk.

Egy jó ideig sétáltunk és beszélgettünk, végül megígérte, hogy felkeres. Kb 1 vagy 2 hetet várakoztam rá, nem jelentkezett. Végül elvittem a lemezét (persze most sem volt senki otthon) és odaadva a szomszédjának, megkértem, hogy mondja meg, ha van egy pici ideje is reám, jöjjön ki, mevel jövő héten elutazok Magyarországra. Nem látogatott meg. ***Borzalmasan éreztem magamat*** (21.3.19: azt sejtem, hogy mivel az iránta közömbös barátnője rendkívül foglalkoztatja, és fiúkkal barátkozik, inkább fiúnak, férfinak érzi magát. A pszichológust úgy szólítja meg, mintha barátja s kollégája lenne. Ezt támasztja alá a **fejlődési elmélet világos megértése, sőt méltatása, és a pszichológus érzéseinek gyakori bevonása** is: ld. FEJLŐDÉSI ELMÉLETEM ÉRTELMEZÉSE A DIÁKOK ÁLTAL),

nem tudtam megérteni, hogy *a két év kinlódásom hogy tünt el csak így nyomtalanul*. Vagy egyáltalán mivel érdemeltem ki ezt a viselkedést részéről.

Néha oly keményen vitázok önmagammal, hogy az ő hitét, felfogását – **az ő ,Istenét' is kétségbe vonom, vitára hívom ki.** (IRIS teszt válaszában azt írta, **,hiszek Istenben, de nem abban, aki fehér szakállal a felhőkön ülve lelógatja a lábát.**“) Sajnálom, hogy elveszítettem őt.

Most állítólag rábukkant egy ,rendes‘ (nem mint mi, ,züllött‘) társaságra a Gyárvárosban, (a Milléniumi templom keretén belül). Viszont élete legnagyobb vágyát (hogy megtanuljon orgonálni), nem teljesítheti, mivel Temesváron csak egy fiatal személytől tanulhatna meg, ha persze nem létezne benne *ez a szörnyű gátlásosság, amely persze a gazdag fantázia által is befolyásolva van.* Lehet, hogy azt hiszed, hogy rosszindulatu egyénné változtam, mivel azt irtam, hogy „gazdag fantázia“, de nagyon zavar egyes álcázó módozatai a gátlásossággal kapcsolatban. Kissé sértő volt Enikő hazudozása, hogy azért nem mehetünk Heidelbergbe, mivel nincs pénze..

Később pedig *mamája azzal az ujdonsággal állt elő, hogy Töled féltik az Enikőt, itt nem a befolyásra gondolok, hanem a nemi életre.*

Mondd, ennyire lehetséges egy 18-19 éves hölgyet úgy befolyásolni mint egy marionetbábút? És elvakítani, mint egy látásnélkülit?

Haragszol, hogy ennyire kitortem magamból? - ***nagyon fáj az a gondolat, hogy ennyit kinlódtam, és hiába.. és az is, hogy alig vannak, vagy voltak barátnőim.*** (Kezd Enikő problémája rejtély lenni számomra, már egyre kevesebb dolgot értek meg) **Mi történik velem? Egyre több személyt veszítek el mellőlem, megváltoztam?** - Lehet: mostanában egyre több időt töltök távol az otthonról.

Azt is mondhatnám, hogy menekülök otthonról a maganyba, vagy.. Júliához. Vele barátkozom legújabbban“.

Ildikót nagyon foglalkoztatja barátnője magatartása: anyjától nagyon függőnek, gátlásosnak, befolyásolhatónak látja (azt kívánja, hogy anyja velük menjen sétálni), aki nem tesz látható erőfeszítéseket a barátnői viszony fenntartásáért.

Közvetlen stílusa, a pszichológus érzelmeinek figyelembevétele szokatlan tizenéves diákoknál. Önmagát is megkísérli elfogulatlanul, kívülről is látni, amikor pl kérdezi „mi történik velem?.. megváltoztam?“ Önmaga és mások változásának lehetősége, érzelmeihez való elfogulatlan viszonya, és otthonról való menekülése önálló identitásának kialakulásáról tanuskodik.

Figyelembevéve a fejlődés szintjeinek részleges újra definiálását, (a Kommunikációs és Machiavellista identitás mint külön fejlődési szint, elhagyását) Ildikó nemcsak, hogy egyértelműen kilépett a hedonista világból, hanem az ideológiák merev idealizálását is túllépte: Szinte minden kérdését és válaszát nyitvahagyja (pl a nagyfokú önálló gondolkodást tükröző Istenképek megvitatásának szándéka: a teológiában már folyik ilyenirányú vita, de a keresztény vallások mindennapjaiban még tabu) és **mások véleményét komolyan véve már a Pragmatikus Identitásból az Empátikus Identitás felé halad.** A román társadalom bírálatánál nem egy ideológiát, hanem a szabadság, sőt emberi jogok felé fejlődő társadalmat tekinti mércének (p.6f). A meggazdagodásra törekvő – Hedonista -politikuskok szerint visszaeséshez vezetik a társadalmat, ami miatt változás (csakúgy mint saját személyiségében) szükséges: „Félek az újabb megmozdulásoktól, amelyek talán az emberek ezrének feláldozásába kerülne“. **Nem a hatalomról, hanem emberi évelekről ir.**

Ez olyan teljesítmény az emberiség fejlődését vezető mai nyugati, demokratikus társadalomban is, hogy Ildikó szorsának kedvező alakulása nemcsak emberi kapcsolatait, hanem (időközben eldől, de számomra ismeretlen) hivatása területén is emberi és kulturális értékeket teremthet. Ezért lehet Enikő barátnője személyleírását megbízható forrásnak, és nem elfogult pletykálkodásnak tekinteni. De az élet nyitott folyamat és külső és belső, kedvezőtlen ill kedvező környezeti (fiataloknál főként a családban és baráti körökben) hatások az eddigi fejlődést és irányát radikálisan megváltoztathatják.

Egy másik osztálytársa is említi a tesztelés után irt levelében, Enikő nehézségeit.

S önmagáról mit mond/ir Enikő? Nagyon fegyelmezett, szinte nyomtatott betűs kézírással:

„Nem szeretek vizizü levelet írni, de most rá vagyok szorulva.

1.a jehovista lány elfogadta a meghívást

Elküldön a címét.

2.nem biztos, hogy elmegyek Heidelbergbe. Még ne tessék intézni semmit.

3.A helyzet kollégáimmal még nem rendeződött, a lehetőség viszont rózsaszínű. **(Ildi) sokat segít.**

4.(Ildi) nagyon ki volt borulva. Nem emlékszik álmára. Az én álmom szörnyű volt, szégyellem leírni.

A távirati forma nem az én stílusom. A jövőben majd többet írok.

Szörnyen félek mindenkitől.

Enikő

és szerelmes vagyok az örületig..

Érdekel az álomfejtés, lélekvándorlás, klinikai halál.

(parapszichológia)“

Passzivitását és (érettségire készülve meglepő) anyjától való függőségét tekintve Enikő érzelmileg a Túlélési Identitás szintjén él. Így nem csoda, hogy osztálytársaival nem tud kielégítő kapcsolatot kialakítani. „Az álomfejtés, lélekvándorlás, klinikai halál“ rendkívül érdekes témák, amelyek viszont az európai társadalmakban, még a diktatúrákban is az uralkodó természettudományos világképpel nem egyeztethetők össze. E témák tudományos vizsgálata a Pragmatikus Identitás komplex jelenségekkel, folyamatokkal foglalkozó világában kezdődhet, hiszen a Pragmatikus Identitás szisztémákban és folyamatokban gondolkozva túllépheti az ideológiai alapokon álló, determinisztikus természettudományos világ határait – melyet elismert tudósként talán először Albert Einstein valósított meg.

A szisztémákban, összefüggésekben gondolkozni képes Pragmatikus Identitás (a filozófia és vallástudomány területén elsők között William James és John Dewey) képviselői dolgoznak azon, hogy a keresztény vallást a dogmatika és ideológia világából kiemeljék, mint pl az olasz családdal Münchenben felnőtt Romano Guardini, aki az emberi szabadság és méltóság kérdéseit már mint elismert teológus vitatta.

Ezt a kitérőt azért tartom fontosnak, mert az identitásfejlődés jelenleg elérhető legmagasabb szintje, az Empátikus Identitás egy forradalmian, (erőszak nélkül) az emberi jogok elismerésével egy emberközponos, a szó nemes értelmében „szociális“ demokráciát kezdett el – legvilágosabban Barack Obama személyében – építeni.

Enikő, félelmeitől gátolva a parapszichológia területeit képtelen lenne az új, most születő tudomány (tudományelméleti alapjait Ludwig von Bertalanffy rendszerelméletére építve a heidelbergi Pszichológiai Intézetben dolgoztam ki diplomamunkaként 1990-91-ben) szintjén értelmezni. Neki, mint a parapszichológia sok hívének, csak a racionalitás, logika és absztrakt gondolkodás mellőzésével, kikapcsolásával van lehetősége ezekkel a jelenségekkel foglalkozni, tehát az Idealizáló Identitás szintje alatti Hedonista vagy Túlélési Identitás szintjén.

A Jehova vallás hívei emberi kapcsolatok területén kifejezetten konzervatív véleményt képviselnek, és félelmekkel teli Enikőnek egyértelmű válaszokat prezentáló vallásuk megnyugtató lehet. Ildikó véleménye, hogy szemszögükből a diákok élete „züllöttnek” tekintendő, helytállónak látszik.

Ezen gondolatokat azért tartom szükségesnek, hogy ne értékeljük le méltánytalanul Enikő személyiségét, aki egy félelemmel teli világban nőtt fel („mindenkitől félek”) és akit *anyja az IRIS tesztelést és tanácsadást végző pszichológustól is féltette*. Nagy teljesítmény volt számára a gimnáziumba bejutás is, de különösen az érettségi bizonyítvány megszerzése. Az információk szerint fejlődését édesanyja félelmei gátolták.

Egy fiú osztálytársuk, akinek véleménye az osztályban fontos lehet, reménytelennek látja Enikő pozitív irányba történő változását. Ildikó egyrészt úgy érzi, barátságukba fektetett két éves fáradozása elveszett, másrészt reméli, hogy „**talán még lenne esély őt megváltoztatni**”. Enikő szűkszavú leveléből is kiderül, hogy Ildikó fáradozását, **barátságuk ápolását segítségnek tekinti**, ami Ildikó a valóságot észlelő szociál-emocionális képességeit igazolja.

Míg Enikő súlyos félelmekkel teli édesanyja lánya „érzelmi felnövését” eddig megakadályozta, Ildikó emberi fejlődésére nehezebb magyarázatot találni. Szülei nem tudtak vele szeretetteljes, támogató viszonyt kialakítani, apja megtagadta egyetemi tanulmányainak támogatását (nővérével ellentétben), édesanyja szinte állandó kríziseit a Túlélési Identitás szintjére való ismételt zuhanással az IRIS-teszt és a fejlődési elmélet tudományos szinten való méltatásával összekötve írja le. Ennek a komplex témának a kidolgozására Ildikó életét mélyebben kellene megismerni, így sajnálatosan nyitva kell hagynunk ezt a kérdést: azzal a megjegyzéssel, hogy emberi fejlődésének teljes biztonsággal felderíthető okai vannak, amelyek erőt adtak neki félelmeit legyőzni, és átélt nehézségeit legyőzni

Lehetséges, hogy fejlődése mellett, ill. „mögött” olyan nehezen hozzáférhető élményei vannak (erre találunk is utalást), amelyek szociál-emocionális fejlődésének mindennapi életében korlátokat szabnak. Eddig nem vizsgált témakör az IRIS-teszt és bármely más teszt válaszaiban és a válaszoló életének viszonya; mennyit tud valaki irásbafoglalható, tudatosan kifejezhető érzelmeiből, reményeiből életében megvalósítani?

Marika és édesanyja viszonya: szintén az érettségiző osztály egyik diáklánya kétségbeesetten írta IRIS-teszt válaszaiban, hogy édesanyja nem szereti, és öccsét minden területen előnybe részesíti. Emiatt képtelen az érettségire készülni, szinte egész nap alszik..